

37
Theosofische Verééniging
- Hermes-Loge -
Vlissingen.

DE WETENSCHAP DER SAMENLEVING.

DE WETENSCHAP DER SAMENLEVING.

EN HARE BETEEKENIS VOOR DEN OPBOUW DER NIEUWE ORDE.

Zoolang de mensch op eenig gebied de wetten niet kent, welke de verschijnselen erop beheerschen, is hij overgeleverd aan de omstandigheden, wordt hij beheerscht; zoodra echter de mensch die wetten heeft leeren kennen, wordt hij heerscher, heeft hij het in zijn hand om de omstandigheden te leiden in de richting, welke hij wenscht. Terwijl nu op het gebied der zoogen, exacte wetenschappen de mensch de wetten grootendeels heeft leeren kennen en de natuur tot zijn gewillige dienaar kan maken, in plaats van haar slaaf te zijn, is op het gebied der samenleving nog geen sprake van zulk een kennis en is de mensch daar alsnog overgeleverd aan den gang der omstandigheden. De gevolgen van deze onkunde zijn sociale katastrophen, oorlogen, revoluties en sociale misstanden, die met bedoelde kennis zouden kunnen worden voorkomen of uit den weg geruimd. Op het oogenblik is de leiding der samenleving nog het resultaat van strijdende politieke hartstochten; van een "wetenschap van het regeeren", van een doelbewuste leiding der samenleving, gebaseerd op de wetenschap der samenleving, is nog geen sprake.

Hoe komt het nu, dat een eigenlijke wetenschap der samenleving niet bestaat, terwijl toch de moderne wetenschap op vrijwel ieder gebied resultaten kan aanwijzen?

De hoofdoorzaak is hierin te zoeken dat, aangezien de moderne wetenschap tot kennis tracht te komen door zintuigelijke waarneming en verstandelijke redeneering, zij onmachtig wordt waar haar arbeidsveld niet is de stof, maar de geest, niet de vorm, maar het leven. Wat is de samenleving anders dan het gezamenlijk leven der menschen, en waar zijn de beginselen, welke de samenleving beheerschen anders te zoeken en te kennen dan in dat leven, d. w. z. in onszelf?

Zoolang de wetenschap het leven tracht te onderzoeken op de dissectietafel der zintuigelijke waarneming, zal zij machteloos er tegenover blijven staan en niet tot de kennis ervan komen.

Er zijn twee wijzen om tot kennis te komen, de Oostersche en de Westersche.

De Oosterling begint met zelfverdieping, begint met *in* zichzelf te komen tot den éénen Levensgrond van al wat is, tot het middelpunt van den cirkel en van daaruit de veelheid der verschijnselen in hun

innerlijken samenhang en beteekenis te beschouwen. Hij gaat tot het Eeuwig Eéne om van daaruit de veelheid van het tijdelijke te kennen. De Westerling gaat tot de veelheid der feiten buiten zich en tracht van daaruit te komen tot algemeene beginselen, tot eenheid, tracht vanuit de stoffelijke veelheid te geraken tot geestelijke eenheid.

Nu kan deze laatste methode nog dienst doen waar het betreft de gegevens der materiele wereld te onderzoeken in natuur- of scheikunde, hoewel ook daar, getuige de uitingen van Prof. Oliver Lodge e. a., de wetenschapsman ten slotte vastloopt, tenzij hij den innerlijken zin der verschijnselen tracht te doorgronden, zich bevrijdt uit de begrenzungen van materialistisch denken.

Maar waar het betreft de wetenschap van het leven, is de westersche methode tot mislukking gedoemd. Een poging is gedaan in de zoogen, sociologie om op westersche wijze de feiten der samenleving te verzamelen en te classificeeren, maar op die wijze krijgt men wel een chaotische en onhandelbare feitenmassa, geen wetenschap. Men kan door sociologische monographieën, door de beschrijving der samenleving nu en in het verleden, bergen feiten ophoopen, een bouwwerk wordt het niet, de beginselen ontbreken. Kan het zijn omdat de sociologie opleefde in den tijd dat de moderne materialistische methode in de wetenschap alles beheerschte? De natuurwetenschappen hebben hun metaphysieken tijd gehad in de middeleeuwen en pas na Bacon kwam het experimenteel onderzoek in eere. De sociologie heeft geen tijd van beginselen-zoeken gekend, heeft de philosophische voorscholing gemist, die de andere wetenschappen gehad hebben en is daardoor ondergegaan in feitenveelheid.

Om tot de grondbeginselen te komen, die de samenleving beheerschen, moeten we beginnen bij het leven, beginnen bij den eenen geest, moeten we beginnen op de wijze van den Oosterling.

De Theosophische methode om tot kennis te komen verschilt echter in zoover van de Oostersche, dat zij wel op dezelfde wijze begint n.l. met tot den éénen Grond der dingen in te gaan, maar na de leidende beginselen te hebben leeren kennen, hiermee de materiele gegevens, die de moderne wetenschap geeft, belicht en ordent. Zoodat zij niet blind of vijandig tegenover de westersche wetenschap staat, maar deze beschouwt als het middel om de gegevens der innerlijke wetenschap te toetsen en te verwezenlijken.

Wat zijn nu de gegevens welke ons de zelf-verdieping verschaft?

Bijna geen mensch heeft niet van tijd tot tijd oogenblikken, waarin hij zijn eenheid gevoelt met een wijder leven. Wanneer de mensch dit bewust doorleeft, weet hij één te zijn met dat wijder leven, weet hij dat het de Grond aller dingen is, dat er niets buiten bestaat, dat al wat hij in zijn gewone leven tegenover zich waant, de materie, zijn medeschepselen, dat dat alles één is, onverdeelbaar één is in dien eeuwigen wereldgrond. In ons dagelijksch bewustzijn voelen wij ons als afgescheiden ik tegenover een buitenwereld als niet-ik, voelen wij ons één met onze persoonlijkheid, de persona — het masker waardoor de ware mensch zich tracht te uiten. Wij denken onszelf steeds in de begrenzing van uiterlijkheid, die ons als afgescheiden persoonlijkheid kenmerkt; ons lichamelijk voorkomen, onze gevoelens en gedachten, begeerten en plannen, onze omstandigheden en bezittingen, dat alles is voor ons dagelijksch bewustzijn één met onszelf, is onszelf.

Maar in het ware Zelf-bewustzijn zien wij dat alles als de begrenzing van het Eeuwige door Zichzelf. Er is niets dan het Eeuwige Eéne; al wat wij dus als beperking daarvan waarnemen is dat Eeuwige, Zichzelf beperkende. In die Zelfbeperking verliest het Eeuwige zijn bewustzijn van Zichzelf als den Eénen Grond van al wat is, vereenzelvigt Het Zich met Zijn beperking en voelt Zich als afgescheiden wezen één daarmee. Datgene, wat wij schepping noemen, openbaring, is dus de zelfbegrenzing van het Eene door Zichzelf en het Zich verliezen van het Eene in die zelfbeperking, is de waan der veelheid. Het is het eerste deel van den eeuwigen wereldgang, de gang van eenheid in het Eeuwige tot veelheid in de stof,

Tegelijk echter ondervinden wij in onszelf de mogelijkheid om door zelfverdieping, door begeertelooswording, onszelf te bevrijden uit de waan der veelheid, in ons ware Zelf bewust te zijn. Deze bevrijding, verlossing, volmaaktwording beteekent derhalve het weer tot bewuste Eenheid komen van het in veelheid verloren Eeuwige, het tweede deel van den eeuwigen wereldgang, de gang van veelheid in de stof tot eenheid in het Eeuwige. Door zelfverdieping leert dus de mensch den gang van wat wij schepping noemen kennen als een Gang van Eenheid in het Eeuwige Eéne, door veelheid in de zelfbeperking terug tot bewuste eenheid in het Eeuwige. Dit is slechts een uitdrukking in tijd, in taal van een eeuwige Waarheid, die zich niet in de begrenzing van taal laat zeggen; wat hier een gang genoemd wordt, een proces, is in

het Eeuwige een onveranderlijke werkelijkheid; de tijd met al wat "gebeurt" is in het Eeuwige als onveranderlijkheid bevat.

De Hindu drukt dit diepst mysterie uit in het woord AUM, dat dezen rhytmischen gang van eenheid door veelheid terug tot eenheid bevat (zie Bhagavan Das: "The science of Peace", "the Pranava-Vada"). Hij noemt dien gang den Adem van Brahma, den Adem Gods, den Adem des Eeuwigen, dat in zijn uitademing de veelheid tot stand doet komen, in zijn inademing alles weer tot het Eene doet wederkeeren. Het woord dat in het Sanskrit staat voor den éénen geest in alle dingen: *âtma*, is stamverwant met het woord adem en doelt op den eeuwigen Adem in alle dingen. Hetzelfde zeggen de woorden "ruach" in het Hebreeuwsch, "psuche" in het Grieksch, "spiritus" in het Latijn. Waar in het Nieuwe Testament staat "*Theos pneuma esti*", gewoonlijk vertaald als "God is een geest", zou "God is een adem", een zinrijker en meer juiste weergeving zijn.

De adem des Eeuwigen is in alle dingen, omdat niets buiten het Eeuwige bestaat en het Eeuwige in ieder ding "volledig" aanwezig is, zij het ook niet in Eeuwige Zelfbewustheid. Zoodat wij tot in het kleinste den gang van eenheid door veelheid tot eenheid kunnen nagaan, in den dag en in het jaar evenzeer als in een menschenleven, in den pelgrimstocht van één menschenziel zoowel als in dien van de ziel der menschheid als geheel.

In den gang van één dag voelen wij het ontwaken in den ochtend, het tot veelheid worden der dingen na de rust in de duisternis, in de ononderscheidenheid van den nacht. Op den middag is de veelheid het sterkts, de strijd in het stoffelijk leven het felst. Met den avond begint alles weer een te worden, in den zonsondergang ligt een vrede, die getuigt van een harmonische eenheid, terwijl in den nacht alles weer tot rust, teruggekeerd is. In den loop van het jaar hetzelfde: vreugdevolle ontwaking tot uiterlijk leven in de lente, volheid van leven in de stof in den zomer, wederkeer tot rust in den herfst, hoogtepunt van geestelijke eenheid in den winter — Kerstnacht!

In den gang van één menschenleven zien wij de nog niet verbroken, natuurlijke harmonie van het kind, de ontwaking tot het uiterlijk leven in den jongeling, den vollen strijd in de materie bij den man, den terugkeer tot innerlijke eenheid bij den grijsaard. Maar voor geen mensch wordt deze gang in één leven zuiver gegaan, omdat ieder mensch op een ander punt van ontwikkeling is in dien grooteren kringloop, die

de pelgrimstocht van de ziel is. Ook die geeft den gang te zien vanuit eenheid in het Goddelijke, door de veelheid der stoffelijke openbaring terug tot de bewuste, verworven eenheid in het Goddelijke. De Hindu noemt de twee deelen van het proces hier, het pad van uitgang of Pravrti-marga en het pad van ingang of Nivrti-marga, den neergaanden boog van in-wikkeling in de slob, den opgaanden boog van ont-wikkeling uit de stof.

De drie hoofdmomenten van dezen cyclusgang zijn dus: nog niet verstoorde eenheid in het geestelijke, ondergang in de veelheid van het stoffelijke en terugkeer tot de nu bewust verworven eenheid in het geestelijke.

1. In den toestand van nog niet verloren eenheid leeft de mensch als 't ware gebed in een grooter leven, in het Goddelijke.

De wereld van het innerlijk is voor hem nog de werkelijkheid bij uitstek, hij begeert nog niet naar de wereld om hem heen, begeert nog niet zelfstandig te worden. Maar de innerlijke wet van het Eeuwige doet de ziel ten slotte begeeren naar de voorwerpen der buitenwereld, doet haar begeeren naar onafhankelijkheid, naar persoonlijke "vrijheid", naar kennis van goed en kwaad. De ziel wil de wereld om zich heen waarnemen, onderzoeken, kennen, wil in liefde, in begeertedrang tot de stof deze bezitten — hebben en derft als gevolg het ongebroken contact met het innerlijk wijder leven. De mensch proeft van den boom der kennis, van den boom van goed en kwaad. De zondeval is een onontkoombare noodzaak in den groei der ziel, al schijnt het tijdelijk een achteruitgang te zijn op de volmaaktheid van den Paradijs-toestand, die "vanzelf" was, niet verworven.

2. Vanaf het oogenblik dat de ziel zich buitenwaarts keert tot de stof wordt de werkelijkheid des geestes voor haar oog gesluiert, gaat ook het eenheidsbesef verloren, waarin zij zich tot dien verbonden wist met al wat is, met God, natuur en medemensch. De mensch komt tot ik-bewustzijn, gaat zich als afgescheiden wezen gevoelen tegenover een wereld om zich heen, gaat onder in de beperking van zijn stoffelijken vorm. De mensch wordt materialist, stofgeloovige, de materie wordt thans werkelijkheid bij uitstek voor hem, de geest onwerkelijk. De eenheidsdrang, die vereeniging zoekt in de wereld van materie, geeft begeerte naar genot, naar bezit, naar roem, naar eer. En in deze begeerte werkt de ziel zich dieper en dieper in de stof in, wordt het innerlijk, de geest, meer en meer onwerkelijk, gaan innerlijke vrede en rust meer en meer ver-

loren in de jacht naar uiterlijk stoffelijk resultaat. Zoo leert de ziel door middel van begeerte tot de voorwerpen der wereld haar innerlijke vermogens ontwikkelen, zoo komt zij tot ik-bewustzijn, tot kennis, tot zelf-standigheid. Toch kan op den duur de ziel geen voldoening vinden in de wereld van stof, zij bemerkt dat geen blijvende vereeniging bestaan kan in de vergankelijkheid der uiterlijke wereld, dat de vruchten der begeerte ten slotte tot asch in den mond worden. En er komt een oogenblik, voor iedere menschenziel, dat het geraas der buitenwereld een oogenblik schijnt te verstommen, dat de mensch tot zichzelf komt, tot de werkelijkheid van zijn innerlijk wezen. In dat oogenblik ondervindt hij wat de vrede aan het Eene Zelf beteekent, de vrede die alle begrip te boven gaat, de vrede van het Eeuwige, waarin alle dingen één zijn. Het mag slechts een oogenblik zijn, maar vanaf dat oogenblik weet de ziel dat er een hooger doel is om naar te streven, heeft de mensch geen rust meer in het leven der uiterlijke wereld. Vanaf dat oogenblik is het opwaartsche pad begonnen, het pad van ingang tot het Eene Zelf.

3. Niet in éenen is de mensch vrij van wat hem tot dusver verbond. Nu het streven tot het ware zelf begonnen is, doen zich de banden gelegd door begeerte pas met recht gevoelen, voelt de ziel eerst, dat zij zich geklonken heeft aan de stof met banden, die een voor een moeten worden losgemaakt. Vanaf dit oogenblik is de ziel bewust gekruisigd te leven tusschen geest en stof, is er strijd tusschen den mensch "uit geest geboren" en den mensch "uit stof geboren", een strijd die eindigen moet met de overwinning van den geest over de stof, met de vrijwording uit de banden van begeerte, met de bewust weer-eenwordig met het Goddelijke. Want wat zich voltrekt is het aan de ziel in wezen eigen proces, dat in den aanvang haar drong de ongestoorde rust van den "Paradijs-toestand" te verlaten en zich tot de buitenwereld te wenden en haar nu weer dringt tot zichzelf in te keeren, haar tot het eeuwige terugvoert, maar nu tot een Paradijs dat niet meer verloren kan gaan, omdat het een bewuste, een verworven eenheid met het Goddelijke beteekent.

Dit is de weg, die iedere menschenziel moet volbrengen, een weg, die gaat van het begin van het mensch-zijn tot aan de volmaaktheid van den Christus-staat, van den mensch, die weer een is geworden met zijn Vader in den hemel. Wanneer wij de geweldigheid van dien pelgrims-tocht bedenken: hoe in den aanvang de mensch nog moet leeren waar-

nemen, leeren spreken, leeren denken, zich in den stoffelijken vorm moet leeren bewegen, hoe hij dan door de diepte van verstoffelijking heen gaat en zich daarna weer stap voor stap bevrijdt van de banden, die hij zelf gelegd heeft, weer een wordt met zijn ware Zelf, en wij zien dan om ons individuen op verschillende trappen van gevorderdheid op dien langen weg, en de kleine schrede voorwaarts, die in één enkel leven op dien weg gemaakt wordt, dan kunnen wij niet anders dan inzien dat het volbrengen van den geheelen gang een werk van vele, vele levens is. In een bepaalde samenleving vinden wij dus menschen op verschillende trappen van ontwikkeling, toch kunnen wij ook van de samenleving als geheel spreken, als gaande een bepaalden gang van ontwikkeling en zich bevindend in een bepaald stadium daarvan. Wij behoeven slechts te denken aan een bepaald tijdperk in de ontwikkelingsgeschiedenis der menschheid bijv. de Renaissance en onmiddelijk komt ons een beeld voor den geest van de algemeene geestesgesteldheid van die periode, terwijl er toch in dien tijd menschen leefden, die nog niet aan de Renaissance toe waren of er reeds ver boven uit.

Ook de samenleving der menschen gaat den gang, die al het bestaande gaat, van nog niet verloren eenheid door strijd van veelheid terug tot bewuste eenheid; wij moeten ons evenwel dien gang der samenleving niet te eenvoudig denken, want in ieder stadium der geheele ontwikkeling herhaalt zich deze in zijn drie hoofdmomenten, in ieder daarvan wederom enz. Een vaak hiervoor gebruikt beeld is dat van de samengestelde spiraal, waarvan de uiteinden raken: denzelfden gang op telkens hooger niveau herhaald, en in zich zelf wederom een spiraal vertoonend. Het zal duidelijk zijn dat we, wanneer ons zoo het beeld voor oogen staat van den gang, die de samenleving moet doorloopen en wij kunnen in dien gang de samenleving van het oogenblik op juiste wijze thuisbrengen, wij tevens het middel hebben gevonden om de samenleving der naaste toekomst te kennen en in overeenstemming daarmee te handelen.

De drie hoofdtijdperken der samenleving.

Wanneer wij nu den gang der samenleving uitwerken in zijn drie hoofdtijdperken, dan kunnen wij die op verschillende wijze karakteriseeren. Het eerste tijdperk is dat van het instinct, het vanzelf weten zonder te vragen waarom, het tweede dat van het verstand, het onderscheidend redeneeren, het derde dat van de intuïtie, de verstandelijke bewuste innerlijke aanschouwing.

Wij kunnen ze ook noemen het tijdperk van het kind, den man en den grijsaard in analogie met een enkel menschenleven.

Wat aangaat den algemeenen bewustzijns-toestand is het eerste stadium dat van het droombewustzijn, het nog niet onderscheidene; het tweede dat van het waakbewustzijn, waarin de mensch helder onderscheidt, zichzelf van de buitenwereld en de voorwerpen dier buitenwereld van elkaar; het derde dat van het eenheidsbewustzijn, waarbij de mensch bewust, niet langer op de wijze van den droom, zijn eenheid met het Al kent.

De mensch van het 1e tijdperk is de natuur-mensch of dier-mensch, die van het 2e tijdperk de mensch, die van het derde de Godmensch.

De eerste leeft nog in een innerlijke werkelijkheid, de tweede leeft geheel in het uiterlijke als werkelijkheid, de laatste wederom in het innerlijk, maar nu in bewust verworven eenheid.

Het 1e tijdperk.

Wanneer wij nu het eerste tijdperk kenmerken door te zeggen dat voor den mensch de wereld van het innerlijk nog werkelijker is dan die van het uiterlijk, dan moeten wij dit niet vanuit onzen bewustzijns-toestand trachten te begripen op verstandelijke wijze, maar wij moeten ons erin verdiepen, ons inleven erin, teneinde in ons eigen bewustzijn van nu te gevoelen hoe de mensch van toen de wereld zag. In het begin van het eerste tijdperk moet de mensch de wereld buiten hem hebben gevoeld, zooals wij nu onze gedachten en aandoeningen in ons zelf voelen, meenend dat zij een deel van onszelf zijn, terwijl wij toch al te vaak opgewekt worden door werkelijkheden buiten ons, die wij nog niet als "niet-ik" kunnen waarnemen. Zooals nu de gevoels- en verstandswereld voor ons nog droombewust is, nog niet waak-bewust, zoo was het voor den mensch in dien tijd de fysieke wereld. Natuurlijk kan dan nog geen sprake zijn van samen-leving, deze komt pas, nadat de mensch althans tot op zekere hoogte ontwaakt is tot besef van de buitenwereld en zijn medemenschen als iets anders dan hijzelf, zij het dan ook dat hij innerlijk nog zeer levendig zijn eenheid met hen gevoelt. Want het hoofdkenmerk van deze periode is eenheid; eenheid van mensch en God, eenheid van mensch en natuur, eenheid van mensch en medemensch, een eenheid die het gevolg was van het feit, dat de mensch nog meer leeft in zijn innerlijk, waar die eenheid werkelijkheid is, dan in het uiterlijk waar verdeeldheid, veelheid heerscht.

Wanneer de mensch voldoende tot uiterlijkheid ontwaakt om samen-

leving mogelijk te maken, zal deze in ieder opzicht nog de eenheidskenmerken dragen.

Wat het weten van den mensch aangaat, dit is een onmiddellijk innerlijk weten, dat evenwel niet verstandelijk bewust is; het is instinct, het vanzelf weten der dingen, dat den mensch uit het eerste tijdperk, den natuur-mensch eigen is. Hij is nog voldoende in contact met zijn innerlijk om de taal ervan te vernemen. Zoo spreekt zich het wezen van ieder ding *in* den natuurmensch uit: hij verstaat de taal van bloemen en dieren, weet, op een wijze die voor het verstand onbegrijpelijk is, dingen die hij niet zintuigelijk kan aannemen of verstandelijk beredeneeren. Het verstand is nog niet ontwikkeld; dit komt pas in een volgend tijdperk, de mensch weet nu op de wijze van het kind, vanzelf en zuiver, zij het ook niet bewust. En voor zoover de mensch in dit tijdperk niet zelf tot weten kan komen, stelt zijn instinct hem in staat om de juistheid te erkennen van het weten, dat door geestelijk verder gevorderden onder zijn medemenschen, hem als goddelijke openbaring wordt gegeven. Het gezag daarvan is voor hem vanzelf sprekend, daar hij erin erkent en gevoelt het gezag van Datgene wat zich ook in zijn eigen innerlijk als hoogste Macht doet gevoelen.

De godsdienst van den natuurmensch is voor dengeen, die zich niet inleeft in zijn bewustzijnstoestand, vol tegenspraken. Doordat hij in ieder wezen en voorwerp uiting ziet van het Eene Goddelijk leven, dat hij ook in zichzelf kent, bestaan voor hem geen doode dingen, is alles beziel, kan hij met elk wezen en voorwerp omgaan als met bekenden. Animisme is geen dwaas bijgeloof, zooals de moderne westerling het zien wil, van den "wilde", die nog niet aan de zegeningen der beschaving toe is; het is het instinctief erkennen van het goddelijk leven in al wat is. Vandaar dat met Animisme steeds samengaat het weten en erkennen van één nameloos Goddelijk Wezen, waarvan die veelheid uitdrukking is. Waar nu de natuurmensch zich het Goddelijk leven in eenig wezen of voorwerp bij uitstek ziet openbaren, vereert hij het daarin, komt hij dus tot datgene wat vaak als fetishisme bestempeld wordt. Voor den modernen mensch schijnt datgene, wat in waarheid is vereering van het aldoordringend Goddelijk leven in een bepaald wezen of voorwerp, aanbidding van dat wezen of voorwerp als zoodanig te zijn. Waar wij geneigd zijn afgoderij te zien, waar wij wellicht meenen dat de natuurmensch in zijn veelheid van goden en godsvoorstellingen, een uiterlijke veelheid aanbad, zag de natuurmensch openbaring van

één Goddelijk leven in verschillende aanzichten, in verschillende vormen, waren het niet de vormen, die hij aanbad, maar het leven erin verzinnebeeld. Waar wij moderne menschen, voor wie het uiterlijk werkelijker is geworden dan het innerlijk, uiterlijke vormen zien en lachen om het aanbidden van die vormen, was voor den mensch uit dien tijd, voor wien het innerlijk werkelijker was dan het uiterlijk, de vorm slechts uitdrukking van innerlijk leven. Wij zijn de afgodendienaars niet hij! Door dit vanzelf kennen van de wijze, waarop zich innerlijk leven in vorm uit, zijn in den godsdienst van den natuurmensch symboliek, ritueel en magie altijd van groote beteekenis.

In symboliek ligt voor hem de natuurlijke uitdrukking in beeld van de innerlijk instinctief ondervonden waarheden; in ritueel het middel om door bepaalde vormen in aanraking te komen met het Goddelijk leven, dat zich door die vormen kan uitdrukken; in magie het middel om door kennis van de aan bepaalde levensstypen beantwoordende vormen die levensstypen in zijn dienst te gebruiken, zijn wil te doen volbrengen. Natuur-magie volbrengt op de wijze van het instinct, wat "wetenschap" naderhand op bewuste wijze moet volbrengen. Waar volgens den mensch niet verstandelijk bewuste wetten resultaten worden bereikt, zijn dit magische "wonderen"; wanneer de wet bewust gekend wordt, houdt het wonder op.

Behalve deze aanzichten vertoont de godsdienst van het eerste tijdperk het kenmerk van openbaring; door middel van de geestelijk meer bewuste leiders der samenleving wordt de innerlijk vaag gevoelde waarheid voor den mensch tot bewustheid gebracht, waardoor de openbaring niet in twijfel getrokken gezag bezit.

En ten slotte is de godsdienst van den natuurmensch één met zijn dagelijksch leven, één met alle verdere bewustzijnsuitingen; niet zooals later een godsdienst naast het dagelijksch leven, naast verdere uitingen als kunst, wetenschap, wijsbegeerte, maar nog onverbroken een.

Diezelfde onverbroken eenheid geldt t.o.v. de kunst. Door het besef van het innerlijk als grooter werkelijkheid dan het uiterlijk geeft ook de kunst niet zoozeer de toevallige uiterlijke verschijningsvorm der dingen weer als wel het innerlijk wezen ervan, het type. Vandaar in dit eerste tijdperk geen realistische kunst, maar kunst als vertolker van het innerlijk leven in al wat is. Tevens is de kunst één met het dagelijksch leven, is dus elk voorwerp van gebruik, iedere vormgeving ervan doordrongen, is kunst één met godsdienst, een met al wat de mensch gevoelt en doet.

Ook hierdoor is het leven van den mensch in het eerste tijdperk in harmonie met de natuur, het steekt er niet leelijk tegen af, maar past er in. De mensch leeft volgens de natuurwet, zich in zijn binnenste uitsprekend, leeft naar zijn innerlijken impuls, den stuwdrang van zijn natuur, niet zoozeer naar uiterlijke voorschriften of regels. Goed en kwaad hebben voor hem niet de beteekenis, die zij pas later krijgen, goed is voor den mensch in dien tijd, wat zijn drang voldoening geeft, slecht wat hem weerstaat. Begeerte is het middel, waardoor de vermogens van den natuurmensch worden ontwikkeld, waardoor hij langzaam uit zijn innerlijke niet vragende tevredenheid gewekt wordt en tot streven aanzet. De wet van den natuurmensch is alsnog zijn begeertedrang te volgen, die hem tot veruiterlijking, verstoffelijking, tot ik-besef moet brengen. Wel zijn er ook op het gebied van zijn gedragingen voor den mensch uit dit tijdperk uiterlijke regels op de wijze van openbaring gegeven door de geestelijke meerderen, die hem leiden, maar ook deze regels worden meer vanzelf erkend als gezaghebbend, dan wel gevoeld als dwingende voorschriften.

Het vanzelfsprekend gezag van den geestelijk meerdere in dit eerste tijdperk is een veelzeggend kenmerk ervan. Voor den natuurmensch bestaat slechts één gezag, dat van het Leven in hem, dat als hooger macht zich in hem uitsprekt. Dit gezag staat niet tegenover hem als dwingende macht, het leeft in hem en wordt vanzelf buiten hem erkend, waar het zich toont. Zoodat de geestelijk meerdere, degeen in wien het Goddelijk leven tot verder, tot bewuster ontplooiing is gekomen, vereert wordt als drager van Goddelijk gezag, vereert wordt als openbaring van Goddelijk leven bij uitstek. De mensch in het kindheidstijdperk wil gaarne geleid worden, vraagt leiding en geeft vanzelf vertrouwen, erkent vanzelf gezag, waar dit gegrond is in een geestelijke meerderheid, al wordt die meerderheid ook slechts instinctief geweten. Nu is het een wet dat de menschheid in ieder tijdperk die leiding ontvangt, die zij vraagt; zoolang zij de leiding van een geestelijk meerdere vraagt, vinden wij dien ook als "Goddelijk Heerscher" de samenleving leidend; zoodra het vertrouwen in en de vraag naar die leiding verdwenen is, zijn ook de Goddelijke Heerschers niet langer op de plaats van gezag. In iedere oude beschaving wordt gesproken over een "Gouden Eeuw", waarin de goden op aard wandelden, waarin als god geëerde heerschers de menschheid leidden. Een Manu in Indië, een Menes in Egypte, een Minos op Kreta, een Numa in Rome en hoeveel andere

niet, die zelfs in den naam blijf geven een overeenkomstig ambt (dat van den "Manu"?) te vervullen.

De ordening van de gemeenschap is in het eerste tijdperk theocratisch. Dat wil zeggen dat slechts één gezag erkend wordt, het gezag van dat Goddelijk leven, dat in alle dingen is, en dat dit gezag erkend en aanbeden wordt in den geestelijk meerdere. De priesterkoning van het eerste tijdperk is bron van alle gezag in de gemeenschap, zijn woord is openbaring, is wet, zijn wil wordt aanvaard door hen, die hij leidt. Het Goddelijk gezag waarvan hij drager is, wordt langs hierarchischen weg door hem overgedragen op lagere gezagsdragers, geestelijk en stoffelijk, tot het ten slotte het individu bereikt.

Het Godsgezag wordt in dit tijdperk niet als iets buiten het individu gevoeld, maar instinctief erkend als openbaring van dat, wat de mensch *in* zich als albeheerschende macht ondervindt. Vandaar de schoonheid van deze ordening, zoolang zij duurt, de Gouden Eeuw, die zij beteekent. In den mensch is nog niet tot bewustheid gekomen het ikgevoel in den zin van zich als afgescheiden wezen gevoelen tegenover God, tegenover natuur, tegenover mensch. Vandaar ook geen drang om voor zich, blijvend te bezitten, en derhalve geen op den voorgrond tredend persoonlijk bezit. De gemeenschapsordening is communistisch in dit tijdperk: de gemeenschap als geheel bezit grond en verdere rijkdommen, het individu slechts weinig. Vaak is het gemeenbezit gevestigd in den Goddelijken Heerscher, daar in dezen gezien wordt de drager van het gezag, waaraan ten slotte alles behoort wat is. Het is dan geen bezit van den Heerscher als persoon, maar als openbaring van Goddelijk leven.

Zoo is in alle opzichten het eerste tijdperk een Gouden Eeuw voor de menschheid in haar kindsheidsperiode. Het moet plaats maken voor een volgend tijdperk, dat schijnbaar een achteruitgang is, maar inderdaad een stap, die leidt tot grooter volmaaktheid. Het zou dwaas zijn te betreuren dat die schoone Gouden Eeuw moet plaats maken voor een verstoffelijkte, egoïste samenleving; men zou evengoed kunnen betreuren dat het kind tot man wordt, dat de lente tot zomer wordt of de morgen tot middag.

De wet des geestes drijft al wat is tot volbrenging van den cyclusgang, die er inwezenlijk eigen aan is. Zoodat de mensheid moet komen tot veruiterlijking, moet komen tot zien van de stof als werkelijker dan den geest, moet komen tot daarmee gepaard gaand afgescheidenheidsgevoel.

2. *Het tweede tijdperk.*

Door begeerte tot de voorwerpen der zinnewereld wordt de mensch uit zijn onverstoorde innerlijke tevredenheid gelokt, wordt langzamerhand het zwaartepunt van zijn bestaan verlegd uit het innerlijk geestelijke naar het uiterlijk stoffelijke. Zijn bewustzijn gaat zich meer en meer vereenzelvigen met den vorm, met de stof, gaat zich vereenzelvigen met de beperking waardoor het zich uitdrukt, gaat zich derhalve voelen als afgescheiden wezen tegenover een wereld van voorwerpen en wezens om zich heen.

Doordat de mensch zich als afgescheiden wezen gaat gevoelen, gaat het besef verloren van dat ééne alomvattend Leven, waarmee hij zich vroeger één wist. Hij gaat zich dus gevoelen als staande tegenover dat Goddelijk leven, hij gevoelt het niet langer als hoogste gezag in eigen innerlijk, maar als een hem vreemde, dwingende macht. Om dezelfde reden gaat hij zich gevoelen als tegenover de natuur staande, tegenover zijn medemenschen, het is niet langer het tijdperk van eenheidsbesef, maar van tweeheid, van verdeeldheid; het eenheidsverband van alle dingen, dat alleen in het innerlijk gekend kan worden, is voor den mensch verloren gegaan, hij weet niet langer den innerlijken zin der dingen, verstaat niet langer de taal van het innerlijk.

Daardoor is voor den mensch de wijze om tot kennis te komen veranderd. Tevoren sprak zich die kennis in hem zelve uit, hij wist van zelf, zonder zich af te vragen waarom, innerlijk gevoelde hij nog het alomvattend leven, waarin de verhoudingen der dingen in de buitenwereld besloten waren. Nu is die kosmos voor zijn bewustzijn uiteengevallen tot uiterlijk los tegenover elkaar staande voorwerpen en wezens; de mensch begrijpt er den zin niet langer van, de vragen en moeilijkheden zijn geboren. De mensch tracht nu tot kennis te komen door zintuiglijke waarneming der voorwerpen buiten hem, door onderscheiding en rangschikking tracht hij eenige orde er in te brengen; uit de wijze waarop gebeurtenissen elkaar steeds opvolgen, kan hij gevolgtrekkingen maken omtrent het oorzakelijk verband der dingen: de mensch gaat redeneeren en concludeeren. Kortom, nu het instinct als wijze tot kennis verloren gaat, treedt het verstand op den voorgrond, het onderscheidende en verband-zoekende verstand. Nu is het typeerend voor het verstand, dat het werkt vanuit de beperking, waarin het Goddelijk leven begrensd is, dus werkt vanuit de begoocheling, waarin het Goddelijk leven zich als ik waant tegenover zichzelf als niet-ik; werkt

vanuit een tweeheid, die in waarheid niet bestaat; werkt van uit een begrenzing, die schijn is.

Nu de innerlijke leiding door het instinct verloren is gegaan, en de mensch niet langer zijn grond voelt in het ééne aldoordringend leven, worden vragen in hem wakker, vragen betreffende zijn verhouding tot God, wereld en medemensch, vragen betreffende de verhouding van geest tot stof, het ontstaan der wereld, vragen over het doel der schepping, het doel van zijn leven, de beteekenis van al wat is. En daar al die vragen gedaan worden van uit de begoocheling der beperking, van uit de waan van tijd en ruimte, tweeheid en veelheid, van afgescheidenheid en stofgeloof, zijn zij reeds als vragen fout en dus onoplosbaar.

Een vraag, die uitgaat van en gebaseerd is op een waan, kan niet beantwoord worden. Het redeneerend verstand staat dan ook machteloos tegenover alle genoemde vragen. Het kan ze van alle zijden beschouwen, wikken en wegen, voor en tegen doen zien, oplossen niet. Het onderscheidend verstand kan niet de oplossing geven, die alleen te vinden is in den éénen wereldgrond, die alles in zich besluit.

Het verstand aanvaardt thans ook niet langer de gegevens der openbaring uit het eerste tijdperk, zij zijn immers niet beredeneerd, maar eenvoudig "gegeven". Vandaar de strijd van verstand tegen openbaring, die het niet aanvaarden kan.

In het eerste tijdperk erkende de mensch vanzelf het gezag van de openbaring, gegeven door den geestelijk meerdere, hij wist instinctief dat de leering een Goddelijk gezag bezat. Nu evenwel de mensch afgesloten is van zijn innerlijk, is voor hem het Goddelijk leven, de grond van al wat is, een onwerkelijkheid geworden; hij gevoelt niet langer dat hoogste gezag in zijn eigen innerlijk en erkent het derhalve ook niet langer in iets buiten zich. Waar nu de mensch niet langer innerlijk de levende aanraking gevoelt met het Goddelijk Eene, wordt voor hem de Godheid iets, dat hij, zoo hij het nog aanvaardt, hetzij op gezag van anderen, hetzij door eigen verstandelijke erkenning, steeds als iets tegenover zich voelt. Door kracht van overlevering durft en kan een groot gedeelte der menschen het geloof in de openbaring van het eerste stadium niet los laten, deels daar zij nog intuïtief een zekere waarheid erin erkent, deels omdat zij datgene wat houvast gaf, niet durft loslaten zonder een ander houvast in de plaats te hebben. Het gezag van het Goddelijk leven wordt als gevolg van dit alles ook niet langer erkend in den geestelijk meerdere; de individueele machts-

drang ontwaakt. Doordat de mensch zich is gaan gevoelen als afgescheiden wezen tegenover zijn medemenschen, wil hij ook als zoodanig macht over hen uitoefenen, niet alleen in wereldsche, maar ook in geestelijke zaken. En ongemerkt, omdat langzaam de geestelijk meerderen niet langer de vertolkers zijn der Goddelijke waarheid voor het volk, worden hun plaatsen ingenomen door minder ontwikkelden, die het levend contact met het Goddelijke missen, die dus niet spreken uit onmiddellijk innerlijk weten, maar uit geloof aan een uiterlijke openbaring of uit verstandelijke overtuiging. Vanzelf komt zoo het persoonlijk gezag van den priester in de plaats van het onpersoonlijk gezag van het Goddelijk leven, en wordt de openbaring, het dogmatisch geheel, het middel voor hem om dat gezag te handhaven. Nu het Goddelijke niet langer innerlijk erkend wordt, ontgaat het Godsbegrip tot een menscheschapen, fictieve godheid, tegenover mensch en wereld, deze besturend naar willekeur. En dit menschen-maaksel wordt door den veruiterlijkten priester gebruikt als masker voor zijn persoonlijke machtsuitoefening, als masker voor zijn wil en zijn meening.

De openbaring wordt niet langer innerlijk levend gevoeld maar veruiterlijkt, men hangt den vorm aan en miskent het leven: het wordt een star dogma, in plaats van een levend erkende waarheid. Vandaar ook een uiteenvallen van den godsdienst door uiterlijke verschillen in kerken en secten, elkaar bestrijdend in naijver en geloofshaat.

Met hand en tand verzetten zich de dienaren van den fictieven menschgod en het doode dogma tegen het zelfstandig wikken en wegen dat het verstand doet, zij beletten, met geweld desnoods het vrije denken, omdat ook hun persoonlijke macht daarmee staat of valt. Zoo ontgaat de levende innerlijke natuurreligie van het eerste tijdperk tot vormendienst en machtsmisbruik. De Godsopvatting wordt los van de werkelijke innerlijke ervaring, van de mystiek, en door deze vervreemding van de levensbron van alle religie, wordt een langzaam ontbindende, doode vorm geschapen, die verre van een leidende macht in de samenleving te zijn, deze tegenhoudt in haar gang, wil doen verblijven bij een tijdperk, dat niet meer met den bewustzijns-toestand der menschen overeenkomt en dus voor den veranderden toestand niet meer passend, onjuist is.

Om dezelfde reden en ook omdat het bewustzijn van den mensch niet meer één en ongedeeld is, vervreemdt de godsdienst van het dagelijksch leven, en verdere bewustzijnsuitingen als kunst, wetenschap, wijsbe-

geerte. Het worden alle afgescheiden compartimenten in de samenleving en in het menselijk bewustzijn.

Zoo komt ook de kunst te staan naast het dagelijksch leven, in plaats van het te doordringen als in het eerste tijdperk; wij krijgen een leelijken, onharmonischen vorm der samenleving, waarnaast de kunst staat, die nu niet langer vertolkt het innerlijk goddelijk levenstype der dingen, maar nabootst den toevalligen verschijningsvorm: realistisch wordt. Het innerlijk is niet langer werkelijker voor den mensch, dan de uiterlijke stoffelijke wereld; integendeel de veelheid van stoffelijke verschijningsvormen is thans de eenige werkelijkheid, de mensch is stofgeloovig, materialist geworden. Het zwaartepunt van zijn leven ligt nu geheel in de wereld buiten hem, daar vindt hij de voorwerpen van begeerte, het streven waarnaar zijn leven beheerscht: bezit, roem, aanzien, genot. De samenleving in dit tijdperk is gericht op het bereiken van stoffelijk resultaat, op vermeerdering van de heerschappij van den mensch over de natuur. In het 1e tijdperk was de mensch nog één met de natuur, verstond hij ook haar taal, kende hij haar leven als het zijne. Nu is de mensch een wanklank geworden in de natuur, zij staan als vijanden tegenover elkaar; voor den mensch is de natuur een gebied geworden om te ontdekken, te veroveren, te beheerschen. De eerbied voor het Goddelijk leven in de natuur is er niet meer, de natuur is tot bron van materieel genot verlaagd.

Ook ten opzichte van zijn medemenschen is het eenheidsbesef verloren gegaan, derhalve ook het gevoel van saamhoorigheid, dat in het eerste tijdperk communisme mogelijk maakt. Ieder streeft nu voor zich, ieder mensch is middelpunt voor zijn eigen wereld en ziet zijn medemensch als een onafhankelijk tegenover hem staand wezen. Derhalve is de samenleving nu op mededinging, op strijd gegrondvest. Erkenning van geestelijk meerderen bestaat niet meer, hoogstens van de stoffelijk meerderen. Gezag wordt trouwens niet meer erkend in dit tijdperk, alleen macht; de mensch gevoelt niet meer in eigen innerlijk het gezag van het Goddelijk leven en erkent het niet meer buiten zich; met den groei van het afgescheidenheidsgevoel komt in ieder individu de drang op om zelf gezag uit te oefenen, om zelf macht te verwerven. Zoodat met het einde der theokratie de wedloop om de macht begonnen wordt. Vaak vindt men als oorzaken voor het eindigen der theokratie allerlei schijn-oorzaken opgegeven, als daar zijn: sterker worden van de priesterkaste tegenover den vorst, twijfel aan het goddelijk gezag van den heerscher

bij het volk, hetgeen alles natuurlijk gevolgen zijn, geen oorzaken, gevolgen van den veranderden geestestoestand, die niet langer het innerlijk geestelijk leven als werkelijkheid gevoelt, maar de uiterlijke wereld van stof.

De verandering van bewustzijnstoestand, die het gevolg is van het zich voltrekken van de cycluswet, is oorzaak van de veranderingen op geestelijk en stoffelijk gebied in de samenleving, die zoowel dezen overgang van het eerste naar het tweede tijdperk bewerken als naderhand den overgang van het tweede tot het derde tijdperk.

Terwijl nu de theokratie duizenden jaren duren kon, brengt de gemeenschapsordening, die in het tweede tijdperk heerscht, daar zij het gevolg is van individueele machtsbegeerte, voortdurend veranderingen mede, zij is onbestendig. Daar het eenig ware gezag, dat van het Goddelijk leven niet meer erkend wordt en slechts machtsoverwicht zich doet gelden, is iedere regeeringsvorm in dit tweede tijdperk een machts-evenwicht, een compromis, dat uit den aard der zaak onbestendig is.

Nu doet zich hier een verschijnsel voor, dat analoog is met dat bij de ontaarding van den godsdienst waargenomen. Zooals daar een fictieve, menschgeschapen godheid gebruikt werd als masker voor persoonlijke machtsuitoefening van priesters, wordt hier in de plaats van den Goddelijken Heerscher, een fictieve heerscher geschapen, eveneens boven en tegenover de menschen staande en hen naar eigen willekeur bestierend: de Staat. Ook de staat als fictief onpersoonlijk gezagsmiddelpunt dient als masker voor staatslieden en machthebbers om hun wil daar te doen gelden. Zoo is de staatsfictie de pendant van de godheidsfictie in het tweede tijdperk. De Staat bestaat niet. Zeker, er is een gezamenlijk leven, dat meer is dan het individueele leven, waarin ieder mensch is als cel in organisme, maar dit gezamenlijk leven wordt juist *niet* erkend in het 2^e tijdperk en in het gewone gebruik van het woord heeft de Staat ook niet die beteekenis, maar veelmeer die van een abstractie, los van den mensch, erboven zwevend en als het ware het gezag van den Goddelijken Heerscher voortzettend. In den tijd van de theokratie kan de Heerscher met recht zeggen: „l'état c'est moi”; er is geen Staat in dien tijd, de eenige bron van gezag in de gemeenschap is de Heerscher. De Staat als overheid is een fictie, eigen aan dat tijdperk, waarin de mensch, bij gebreke van innerlijke geestelijke ervaring van het eene Goddelijke leven, dat alleenlijk bron van gezag en richt-

snoer voor het leven is, buiten zich en los van zijn geestelijk leven dingen als werkelijkheid gaat aanvaarden. Zoo geschiedde het in den godsdienst t.o.v. de door de geestelijk meerderen gegeven openbaringen; deze verwerden tot dood dogma, werden tot basis van een theologisch begrippen-systeem gemaakt, waaraan innerlijk leven ontbrak. Zoo geschiedt het eveneens in de gemeenschapsordening, waar de uitspraken der Goddelijke Heerschers, vastgelegd en tot een geheel van regelen gecodificeerd, het uiterlijk, dood wettenrecht vormen, waarop het gebouw der juridische begrippenconstructies wordt opgetrokken, zonder levend verband met den mensch zelf, zonder dat de mensch in geestelijk opzicht er het middelpunt van is.

Verandering dier starre wetten vindt in dit tijdperk slechts plaats, wanneer in de praktijk blijkt, dat een regeling niet langer gehandhaafd kan worden, wanneer bepaalde belangen zò te kort worden gedaan dat de betrokken individuen deel in den machtsstrijd gaan nemen teneinde verandering te brengen. Dus geen welbewuste en doelbewuste leiding der gemeenschap door degenen, die de ontwikkelingswetten dier samenleving kennen en weten in welke richting deze verder geleid moet worden, maar een noodgedrongen, toevallige, utilistische „leiding” door machthebbers, die in den strijd om het gezag tijdelijk de bovenhand hebben verworven. Typeerend voor het Staatstijdperk is het parlementaire stelsel, dat een zuiver beeld geeft van den georganiseerden machtsstrijd, waarbij van de worstelende partijen dan deze dan gene bovenkomt en zijn groepsbelangen behartigt, desnoods ten koste van anderen, alles onder het mom van den Staat, die als fictief, bovenpersoonlijk wezen dient om de persoonlijke daden en begeerten een schijn van onpersoonlijkheid te geven, welke in waarheid alleen het werkelijk Goddelijk gezag met zich brengt.

Wat de economische ordening van het tweede tijdperk betreft, deze heeft tot middelpunt persoonlijk bezit, de fetish van het tweede tijdperk. In de waan van afgescheidenheid en van stofgeloof wordt materiëel bezit het hoofddoel van 's menschen streven; de samenleving wordt beheerscht door geld en is opgebouwd op het beginsel van mededinging, van naijver, van „strijd om het bestaan”.

De stoffelijke persoonlijkheid is voor den mensch middelpunt van zijn bestaan, het geestelijke leven verarmt en wordt verwaarloosd in den drang naar bezit en aanzien.

Toch is dit tweede stadium als deel van het groote ontwikkelingsproces

noodig, het is het punt van diepste inzinking in de stof, waardoor de mensch krachtig zelfbewustzijn moet ontwikkelen, waarbij hij door begeerte gedreven, zijn vermogens tot ontplooiing brengt en de krachten ontwikkelt, die hem naderhand tot werkelijk zelf-bewuste werkzaamheid zullen brengen.

Door de aan zijn geest eigen wet van den cyclusgang komt na deze tweede periode ook weer de tijd, dat de menschheid de onvoldaanheid ondervindt, die het streven naar stoffelijk bezit en resultaat op den duur meebrengt; dat een zekere moeheid over haar komt met het nog slechts vaag-bewuste inzicht, dat het „hier beneden niet is”, dat er een innerlijke werkelijkheid, is waarbij vergeleken deze wereld van stof een waan is.

Het derde tijdperk.

Terwijl de gang van het eerste tot het tweede tijdperk, het pad van uitgang, was een proces van verstoffelijking, van veel-wording in afgescheiden, onderscheiden vormen, is het pad van ingang, dat nu betreden wordt een vergeestelijking, een komen vanuit de veelheid in de stof tot de eenheid der geesten in het innerlijk.

De Wet voltrekt zich, de inademing van den Grooten Adem vindt plaats, alles keert terug tot de eenheid, vanwaar het uitging, maar nu in volle zelfbewustheid; het is nu een eenheid, die niet vanzelspreekt, meegekregen is en verloren kan gaan, maar een eenheid, die verworven is in den moeizamen en duisteren gang door de materie en nooit meer verloren kan gaan.

De ziel heeft de werkelijkheid in zich gevonden, is in waarheid tót zichzelf gekomen en heeft zichzelf bevonden te zijn niet de beperking, de vorm, waarmee zij zich vereenzelvigde en waardoor zij in afgescheidenheid zich voelde tegenover al het bestaande, maar het leven, waarin zij één is met het Al..

Terwijl echter de verstoffelijking een proces is, dat zich zonder strijd kan voltrekken, een meer en meer verdichten van den vorm en zich vereenzelvigen van het leven daarmee, gaat de vergeestelijking altijd gepaard met strijd, omdat hier het leven zich ontworstelen moet aan den vorm, waaraan het ontgroeid is, omdat die starre vorm verbroken moet worden. Het naar bevrijding uit den vorm snakkend leven is eraan gebonden door de banden, die het in den tijd van verstoffelijking gelegd heeft, en één voor één moeten die oude banden met de stof overwonnen worden en zoo het leven bevrijd uit de beperking ervan.

In het derde tijdperk is derhalve het zwaartepunt van het leven weer verlegd naar het innerlijk, is voor den mensch de geest grooter werkelijkheid dan de stof, is de wereld buiten hem weer minder belangrijk geworden dan de wereld van het innerlijk, waarin hij meer en meer bewust wordt.

Doordat de mensch zich bewust wordt van het Goddelijk leven in hem, kent hij ook weer zijn eenheid met al wat is, is voor hem het verband weer helder tusschen God en wereld, mensch en natuur, mensch en medemensch, tusschen geest en stof, tusschen tijd en eeuwigheid, tusschen het Eene en het Vele.

Hij tracht nu die vraagstukken niet langer te benaderen vanuit een toestand van begoocheling, die een juist antwoord onmogelijk maakt, hij tracht niet langer waarnemend, onderscheidend en redeneerend tot Waarheid te komen, maar weet onmiddellijk in eigen innerlijk de oplossing van de mysteriën, die voor het verstand onoplosbaar bleven; hij is de Waarheid geworden, heeft bewust de aanraking verworven met het ééne Goddelijke, waar niets buiten is, heeft innerlijk toegang tot de kennis van al wat is.

Dit erkennen der waarheid door de innerlijke aanschouwing of doorleving wordt *intuïtie* genaamd (intuere = aanschouwen). Intuïtie is door verstand gedragen innerlijk weten; zij verschilt van instinct, doordat zij bewust is en het waarom der dingen weet, haar gegevens steeds in denktal kan vertolken, wat instinct niet kan.

Nu de mensch zich weer bewust is in zijn innerlijk, is tevens de verdeeldheid in vakjes van zijn bewustzijnsuitingen: godsdienst, wetenschap, kunst vervallen en vormen deze met het dagelijksch leven weer één harmonisch geheel.

In *Godsdienst* is de fictie van een persoonlijke, tegenover zijn wereld staande Godheid verdwenen, is het vasthouden aan het overgeleverd gezag van een openbaring, het niet vragend en niet wetende geloof op gezag daarvan geeindigd en wordt de grondslag voor den godsdienst weer de innerlijk religieuze ervaring van den mensch. Datgene wat de mensch innerlijk ondervindt, is weten voor hem, waaraan geen twijfel meer kan zijn, is weten, dat één is met geloof.

In dat innerlijk weten is de mensch één met allen, die datzelfde in zich ondervinden. Innerlijke religie vereenigt mensen, uiterlijke vormen scheiden hen. Zoodat in het derde tijdperk mensen zich één weten in hun gemeenschappelijke religieuze ervaring en de verdeeldheid in secten en

kerken vervallen is. Deze behoorde tot het tweede tijdperk, waarin verschil van vorm overheerscht, thans heerscht het leven, waarin allen één zijn, niet de vorm. Het verschil met de natuurreligie uit het eerste tijdperk is dat de mensch nu bewust in zich zelf de aanraking met dat hooger Leven, waarin hij een is met al wat is, ondervindt en die onder-vinding verstandelijk kan vertolken.

In het eerste tijdperk kan alleen de geestelijk meerdere dat, de massa reageert op datgene, wat hij als openbaring gaf, instinctief wetend dat het waarheid was. Nu is ieder mensch vertolker van zijn eigen innerlijk, vertolker van de waarheden, die hij in het Eeuwig Leven, dat hem bindt aan zijn medemenschen, aan al wat bestaat, aanschouwt.

In het derde tijdperk ziet de mensch dus ook weer alle voorwerpen en wezens om zich heen als uitingen van het Goddelijk leven, dat zich ook door hem uit, er bestaat niets meer voor hem wat dood is, niets meer wat hem vreemd is, waar hij tegenover staat. Hij weet nu weer dat alle uiterlijke vorm zinnebeeld is voor innerlijk leven, en hij kent weer de wetten volgens welke zich leven in vorm uitdrukt. Vandaar dat symbool, rite en magie hun plaats hernemen in den Godsdienst als bewust gebruikte middelen om in aanraking te komen met het hooger Leven, en de uitstrooming daarvan in de wereld van het dagelijksch bestaan tot stand te brengen. Het dagelijksch leven is trouwens wederom geheel doordrongen van den Godsdienst, zij staan niet langer naast elkaar, maar zijn één. De Godsdienst voor zon- en feestdagen behoort bij het tweede tijdperk, niet bij het derde.

Zoo ook met de kunst; deze is weer het bezielend leven geworden voor de vormen van al wat in het dagelijksch leven gebruikt wordt. Daarbij wordt de kunst weer de vertolker van het innerlijk leven, den zin der dingen, wordt kunst de harmonische vorm, waardoor de eeuwige waarheden worden uitgedrukt. De realistische kunst, die den oogenblikkelijken, uiterlijken verschijningsvorm der dingen geeft, maakt plaats voor geestelijke kunst, die het innerlijk vertolkt en die op deze wijze den mensch door schoonheid wijzer maakt, doet begrijpen. Terwijl kunst de innerlijke aanschouwing der waarheid vertolkt op de wijze van het gevoel, doet de wetenschap in het derde tijdperk dit op de wijze van het verstand. Wetenschap is in het derde tijdperk niet langer louter het resultaat van zintuigelijke waarneming en verstandelijke redeneering, maar zoowel innerlijk weten als de toetsing daarvan aan uiterlijke gegevens. Het arbeidsveld der wetenschap omvat dan

ook nu niet langer alleen de stof maar ook het leven, den geest. Werkelijke wetenschap behelst wetenschap van het Eeuwige, wetenschap van den mensch, en wetenschap der natuur. In de opvoeding der jongeren hebben deze alle hun beteekenis, en komen in de plaats van wat in het 2e tijdperk als onderwijs louter verstandelijke feitenkennis gaf. Het streven der opvoeding in het derde tijdperk is trouwens ieder individu te helpen zijn geestelijke, verstandelijke, zedelijke en lichamelijke vermogens ten volle te ontplooien en hem op te leiden tot die plaats in de gemeenschap, die hem krachtens zijn innerlijke geaardheid en geschiktheid toekomt. In het 2e tijdperk is klaarmaken voor mededinging en jacht naar persoonlijk voordeel doel der opleiding; in het derde tijdperk het vervullen van de passende levenstaak ten bate van het geheel. Daar de mensch in het derde tijdperk zijn innerlijke eenheid met zijn medemenschen weer beseft, zal hij de menschheid gevoelen te zijn één machtig wezen, waarvan ieder deel uitmaakt, tracht hij zijn deel in het geheel te volbrengen zonder te streven naar de taak van een ander. Dit beheerscht niet alleen de maatschappelijke arbeidsverdeeling in het derde tijdperk, maar ook de gemeenschapsordening. Deze was in het 1e tijdperk theokratisch, de geestelijk meerdere, instinctief als leider aanvaard door de massa, die in hem openbaring van het Goddelijk gezag erkende, leidde de gemeenschap met absolute autoriteit. Van hem uit straalt het gezag tot het individu door.

In het tweede tijdperk wilde ieder heerschen, was de strijd om de macht begonnen, werd werkelijk gezag niet erkend, en was iedere regeeringsvorm een machts-compromis van strijdende groepen. De Staat was de fictieve bovenpersoonlijke gezagsbron, waardoor zich de individuele macht uiten kon. Dit staatsgezag was los van een mensch zelf, de Staat bezat „oorspronkelijke macht tot heerschen”.

Nu, in het derde tijdperk, is voor den mensch weer werkelijkheid bij uitstek geworden, wat hij in zich voelt leven; alle gezag wordt als een levende macht door den mensch in diepst innerlijk ondervonden. Er is slechts één gezag dat dien naam verdient, dat van het Goddelijk leven, waar allen één in zijn, en dat de mensch als zijn ware diepste wezen leert kennen in dit derde tijdperk. Maar deze erkenning brengt mee dat hij dat gezag erkent en eerbiedigt, waar het zich in een medemensch doet kennen, dus, dat het gezag van den geestelijk meerdere weer erkend wordt. De leiding der gemeenschap is dus weer in handen der geestelijk meerderen, maar nu niet langer bereidwillig aanvaard door de men-

schen, maar bewust door hen aangewezen en gesteund. Ieder mensch is nu drager van het gezag, dat uitgeoefend wordt door den geestelijk meerdere. Dat wil niet zeggen dat ieder mederegeert, dat allen leiden moeten, maar dat de geestelijk meerdere als leider in de menschen bewuste medewerkers vindt in plaats van kinderen, die geleid moeten worden. De grondtoon van den regeeringsvorm van dit derde tijdperk is onbeperkt vertrouwen in den meerdere, aangewezen om te leiden. Alleen waar dit gegeven wordt, kan de geestelijk meerdere zijn vermogens ten volle gebruiken ten bate van hen, wier leider hij geroepen is te zijn. Het aandeel van de menschen in het leiden der gemeenschap is voornamelijk gelegen in het aanwijzen van hun vertrouwensmannen en in het naar beste krachten met raad en daad steunen van hun arbeid. Het beginsel dezer ordening is dus samenwerking, ieder vervult zijn taak voor het geheel.

In het tweede tijdperk moest bij gebrek aan innerlijk inzicht en bij gebrek aan wijze leiders, een richtsnoer gevonden worden voor de leiding der gemeenschap in een geheel van uiterlijke regels, wetten en voorschriften. Met het derde tijdperk wijkt de overheersching van de doode wet voor het levend rechts-bewustzijn van den mensch. Het bewustzijn van wat recht is of juist voor een gegeven toestand, zal het zuiverst zijn bij den meest onpersoonlijk en geestelijk ontwikkelden mensch, den geestelijk meerdere. En het oordeel van zijn rechts-bewustzijn zal meer beteekenen dan talloze wetsregels. Terwijl de veelheid van wetten plaats liet voor list en bedrog en verdraaiing van wat recht was, laat het levend rechts-bewustzijn hier nooit plaats voor. Degenen, die aan de uitspraak van het rechtsbewustzijn onderworpen zijn, zullen dit niet gevoelen als een drang hun opgelegd, daar ook in hen het derde tijdperk zich doet gelden in innerlijke bewustheid van het ééne gezag waaraan alles onderworpen is, het gezag van den eenen geest, die zich bij uitstek openbaart in den geestelijk meerdere. Ook hier geen tweehed meer, zooals in het tweede tijdperk, waar heerscher en beheerschte altijd als twee machtsgroepen tegenover elkaar stonden, ook hier oplossing van de dualiteit in het ware wezen van den mensch, de eenige "plaats", waar die oplossing mogelijk is. De mensch zelf is de levende eenheid van wat schijnbaar twee is; daarom is in hem de oplossing te vinden van iedere schijnbare tweehed. De grond van 's menschen wezen is immers de ééne Eeuwige Grond aller dingen, waar geen tweehed of veelheid bestaat.

Zoo is ook de gemeenschapsordening van het derde tijdperk gelijk aan die van het eerste tijdperk met dat verschil, dat in plaats van den Goddelijken Heerscher, de geestelijk meerdere staat, die bewust is aan gewezen door de individuen, bewust door hen in zijn werk gesteund wordt. De gezagshierarchie is dus thans bewust opgebouwd van beneden af, daar ieder in zich het ééne gezag levend voelt. Wat de verdere gemeenschapsordering betreft, deze is in het derde tijdperk communistisch evenals in het eerste, maar nu niet omdat de mensch *nog geen* begeerte naar persoonlijk bezit kent, maar omdat hij die *niet meer* kent, het communisme is dus nu de bewuste overgave van het persoonlijk zelf aan het geheel. In ieder opzicht is zoo het derde tijdperk dat van samenwerking, waarbij ieder individu zich deel van een groot geheel weet en zijn taak als zoodanig vervult.

Wanneer wij de drie tijdperken zouden willen kenschetsen, zou dit zoo te doen zijn, dat in het 1e tijdperk één (de Goddelijke Heerscher) leeft voor het geheel, in het 2e tijdperk ieder voor zich en in het 3e tijdperk ieder voor het geheel.

De kenschetsing, die wij van die drie tijdperken op grond der eeuwige Wet gegeven hebben, moet nu getoetst worden aan de geschiedenis, om de plaats van eene samenleving daarin te kunnen aanwijzen en zoo den sleutel tot de samenleving der naaste toekomst te vinden, waardoor de ontwikkeling daarheen bewust geleid kan worden.

Het cyclusproces in de geschiedenis.

Zooals reeds vroeger gezegd werd: de ontwikkelingsgang der menscheid door de drie tijdperken voltrekt zich niet zonder meer, doordat na het 1^e het 2^e, na het 2^e het 3^e tijdperk volgt in eenvoudige opeenvolging. In ieder der drie tijdperken voltrekt zich het geheel wederom, in elk der drie ondertijdperken evenzoo, tot in de kleinste tijdcycli, die wij na kunnen gaan. Dit maakt dat wij, al kunnen wij den cyclischen gang hier of daar in de historie aanwijzen, toch daarmee nog niet be- slist hebben of deze cyclus er een van den eersten, tweeden, derden of verderen graad is.

Wanneer de cyclus in den 1^{en} graad begonnen is, ligt in den nacht der tijden, het 1^e tijdperk in zijn volheid is ons niet geschiedkundig bekend. Wellicht heeft het oude vasteland Atlantis, waarvan Plato verhaalt in zijn Timaeus en waarover wij in zoovele oude beschavingen mededeelingen vinden, een samenleving gekend, de theokratie in volle

zuiverheid, die wij zuiver het eerste tijdperk zouden kunnen noemen; wellicht ook was dit nog slechts deel van een machtiger cyclus. Wij kunnen het geschiedkundig wetenschappelijk niet zeggen, al zouden ons ook de nazoekingen van occultisten hieromtrent belangrijke gegevens kunnen verschaffen.

Wel kunnen wij dit zeggen. In alle oude beschavingen, zij het van Egypte, Peru, Assyrië, Babylon, Israël, China of Japan, vinden wij een tijdperk van menschenlijke samenleving, dat in alle opzichten de kenmerken vertoont van een eerste tijdperk, zij het dan ook, dat het niet meer in volle zuiverheid is.

Wanneer wij bevoorbeeld in het oude Egypte godsdienst, kunst en gemeenschapsleven nagaan, dan zien wij dat in ieder opzicht overeenkomen met wat wij als eerste tijdperk vonden.

Wij zien de erkenning van één nameloos Goddelijk leven in alle dingen vereerd onder verschillende namen en vormen, de Egyptische goden en godinnen, en tevens aanbeden, daar waar het zich bij uitstek voor de Egyptenaars toonde, in zijn heilige dieren, Apis-stier, kat, krokodil, slang, enz.

Boven alles zien wij de vereering van het gezag van het eene Goddelijk leven in den Heerscher, den Pharao, die meer was dan slechts een goddelijk mensch, voor den Egyptenaar, zooals Moret zegt, zoon, erfgenaam en opvolger der goden op aarde was, openbaring van de Godheid zelve en als zoodanig vereerd. De Pharao was dan ook de eenige middelaar voor de menschen, door wiens toedoen hun toewijding het Goddelijke bereikte en de zegeningen hiervan wederom tot hen kwamen door den dagelijkschen ritueelen dienst, dien de Pharao volbracht. Ritueel, magie en symboliek waren in den Egyptischen Godsdienst van groote beteekenis en werden als levende werkelijkheid ondervonden, getuige de wijze waarop zij één waren met het geheele dagelijksche leven. Zoo ook de kunst. In de Egyptische kunst vinden wij niet de weergave van de toevallige verschijningsvormen van eenig ding, maar het innerlijk wezen ervan, het levenstype.

In een Egyptisch beeld wordt bijvoorbeeld niet een willekeurig mensch in de houding van een oogenblik gegeven, maar de mensch als eeuwig goddelijk, wetend wezen, gezeten of staande in hiërarchische houding, uitdrukking van goddelijk leven. De Egyptische kunst geeft meer het innerlijk leven: het wezen, dan den uiterlijken vorm: den schijn en is, wat eveneens een kenmerk is van het eerste tijdperk, nog onverbroken

één met de andere bewustzijnsuitingen; de godsdienst en het heele dagelijksche leven zijn ervan doordrongen.

Het geheele Egyptische leven getuigt van nog niet verbroken innerlijkheid, vooral in pyramide en sphynx, eeuwige zinnebeelden der Egyptische beschaving, komt dit tot uiting.

De sphynx, het godenhoofd op het dierenlichaam, is het zinnebeeld van de eenheid, die de mensch in eigen wezen kan ondervinden, de eenheid van datgene, wat voor het dagelijksch bewustzijn in tweeheid gescheiden is — God en natuur, mensch en buitenwereld.

En in de pyramide, het bouwwerk, waarin een uiterlijk niet waarneembare gang naar binnen voert langs zinnebeeldigen weg tot in het diepste innerlijk, de koningskamer, alwaar de candidaat voor inwijding, door den mystieken dood ging en tot innerlijk eeuwig bewustzijn herboren werd, is verzinnebeeld de grootere werkelijkheid, die 's menschen innerlijk nog in dat tijdperk voor hem had, en is voor alle eeuwen nagelaten voor wie het lezen kan, de leering betreffende den weg tot dat innerlijk. En uiterlijk gaf de pyramide bedekt met witten steen glanzend in de felle zon een beeld van het licht van het eene Goddelijk gezag, dat vanuit den drager ervan op aarde, den Pharaoh, door een hiërarchie van gezagsoverbrengers ten slotte het individu bereikte.

In de zusterbeschaving van het oude Egypte, in Peru, zien wij hoe die hiërarchie van gezagsoverbrengers gevormd was met als laagste trap een gezaghebber over 10 families, verantwoordelijk voor hun wel en wee, in voortdurende aanraking met hun dagelijksch leven. Daarboven kwamen gezaghebbers over 100 en 1000 families, dan over 10000 families, over een provincie en ten slotte de Inca, van wie het levend gezag omlaag straalde en als het licht van de zon elk individu bereikte. In Peru was geen particulier grondbezit, alle grond behoorde aan het ééne Goddelijk leven; met het oog op de opbrengst werd het in drieën verdeeld. Een deel was voor den heerscher om er alle gemeenschapsonkosten uit te bestrijden, een deel voor den godsdienst waaruit eeredienst en opvoeding bekostigd werden, het laatste derde deel werd jaarlijks naar gelang van ieder's behoefte onder de menschen verdeeld. In Egypte gold een dergelijke ordening, terwijl ook in verdere economische opzichten de theokratie gepaard ging met een soort 1^e tijdperk-socialisme, dat niet zooals het tegenwoordige voortkomt uit den drang zich uit het 2^e tijdperk te ontworstelen, maar nog niet aan het 2^e tijdperk toe is.

Deze gouden eeuw der theokratie is schoon zoolang zij duurt, zij moet ten slotte ten gronde gaan, doordat de bewustzijns-toestand der menschen verandert, de mensch ontwaakt tot de buitenwereld. Deze ontwaking komt na de Egyptische beschaving in de Grieksch-Romeinsche, na een 1^e tijdperk komt een 2^e tijdperk. Dit 2^e tijdperk dat nu volgt beslaat ongeveer 2000 jaar; het is wederom in 3 ondertijdperken verdeeld, zoodat in de Grieksche beschaving allereerst een soort theokratisch voorspel te zien is. Dit duurt van ongeveer 400—600 v. Chr. De sporen ervan zijn ook te zien in de archaisch-Grieksche Kunst, die iets hierarchisch statigs heeft, dat in latere Grieksche kunst gaat ontbreken. Omstreeks 600 v. Chr. begint de eigenlijke ontwaking van het 1^e tijdperk, daar nu het 2^e ondertijdperk ervan aanvangt.

Na de in zichzelf gekeerdheid der Egyptische beschaving, ontdekt de Grieksche de buitenwereld met al haar aanlokkelijkheid, schoonheid en interesse, de mensch leert inzien dat daar buiten hem een wereld is, die waard is te worden waargenomen, bestudeerd, veroverd en beheerscht.

De eerste ontdekking dier buitenwereld geeft een gevoel van juichende vreugde, dat de Grieksche beschaving geheel doortrilt, een blijdschap, dat de wereld is zooals zij is, schoon om in te leven, schoon om naar te streven.

Zoo geeft de Grieksche kunst, die in de 6^e en 5^e eeuw haar grooten tijd krijgt, de schoonheid van den menschelijken vorm in de vrijheid van zijn beweging, niet langer als in Egypte de uitdrukking van eeuwig Goddelijk leven, maar den vorm in harmonie van bewegende lijn weergegeven. Hetzelfde ontwaken tot belangstelling voor den levenden, bewegenden mensch is na te gaan in de opkomst van het drama in dezen tijd. Het drama kan nooit in het 1^e tijdperk bestaan, daar kan het epos leven, niet het drama. Het laatste geeft den mensch in zijn leven in de wereld, waargenomen in zijn doen en laten, in zijn daden en denken en gevoel. Met het drama komt op de wijsbegeerte, het zich onafhankelijk reken-schap geven van de vraagstukken van wereld en mensch, van levensdoel en schepping, van bouw en voortgang der wereld. Zoowel in beeldende kunst, in drama, als in wijsbegeerte dus ontwakingsverschijnselen: het tweede tijdperk.

Ook in den Godsdienst. De Grieksche godenwereld is niet langer als de Egyptische uitdrukking voor de aanzichten en werkwijzen van Goddelijk leven, ze veruiterlijkt, de mensch gaat zich goden scheppen naar

eigen evenbeeld: een Zeus die meisjes verleidt, een intrige in de hemelwereld om vechtende helden en alle verdere kleine menscheijkheden, die Plato ten slotte in zijn „Staat” de godenwereld als zeer weinig opvoedend deed ontraden als voorbeeld voor de op te voeden jeugd.

Wel gaat daarmee gepaard in Griekenland een soort natuurranteisme, dat toch weer verschillend is van het 1e tijdperk-animisme. Ook hier wordt de natuur en al wat daarin is als levend gevoeld, maar niet zoozeer langs innerlijken weg, zooals de mensch uit het 1e tijdperk dit kende, meer door de waarneming ervan, in schoonheids-ondervinding. Het is ook niet zoozeer de uitdrukking van één eeuwig Goddelijk leven dat er nu in gevoeld wordt, maar meer het werkend scheppend natuurleven. Vandaar de grieksche Pan-figuur, de faunen, sirenen, nymphen en verdere natuurwezens. Dit is het heidensch animisme, niet langer het meer metaphysisch animisme uit het eerste tijdperk. Hier wordt de levende stof aangebeden, in het 1^e tijdperk het leven in de stof. Toch doorleeft Griekenland een tijd van wonderlijk schoone harmonie, een tijd waarin het 1^e stadium nog doorklonk, het 2^e reeds klonk, tezamen een oogenblikkelijk evenwicht geven tusschen innerlijk en uiterlijk leven, dat evenwel spoedig omslaan moet naar het uiterlijke. Ook in het gemeenschapsleven wordt duidelijk dat het 2^e tijdperk er is. In plaats van de erkenning van het eene eeuwige Goddelijke gezag, tot uiting komend in den Heerscher, ontwaakt met den veruiterlijkenden bewustzijnstoestand, de drang in ieder individu om zelf te heerschen. Vandaar machtsstrijd, steeds wisselende regeeringsvormen. Griekenland geeft er een bont beeld van, geen regeeringsvorm is denkbaar, die er niet ergens geprobeerd werd. Het feit dat al onze regeeringsvormen, monarchie, autokratie, democratie, aristokratie, enz. Grieksche namen dragen, is veelzeggend. Aristoteles had er een rijk aantal voorbeelden voor zijn werk over den Staat.

In den Grieksch-Romeinschen tijd komt reeds de staatsidee op, de politeia of res publica. In Egypte of Peru is er geen kwestie van een staat boven de menschen, de theokraat kan er ten allen tijde zeggen: „l'état c'est moi”.

Terwijl nu de Grieksche beschaving nog al het schoone geeft van het 2e tijdperk: de vreugdevolle ontwaking tot de buitenwereld, komt de keerzijde ervan in de voortzetting in de Romeinsche beschaving. Het 2e tijdperk leidt tot het zien van de buitenwereld als eenige werkelijkheid, tot verstoffelijking en afgescheidenheid.

In Rome wordt de diepste inzinking van dit tweede ondertijdperk gezien, een periode van materialisme en egoïsme, welke alleen te vergelijken is met de corresponderende periode, die zich in de 19^e eeuw deed gelden en nog in vele opzichten voortduurt.

Met Rome begon in alle volheid het geloof in de werkelijkheid van de wet, het Romeinsche Recht beheerscht nog voor een groot deel de moderne wetgeving. De drang om alles in regelen vast te leggen en het geloof dat het dan ook zoo is en niet anders, behoort tot de meest typeerende kenmerken van het 2^e tijdperk en is het meest naar voren komend in de Romeinsche beschaving met haar codificatie van recht. Het heele leven veruiterlijkt er, het contact met de natuur dat Griekenland nog kende gaat verloren, de tweeheid in ieder opzicht wordt scherp gevoeld. Zoowel de verhouding van mensch tot mensch als die van groep tot groep, van volk tot volk, gaat op machtsevenwicht berusten en de gevoelens van naijver en wantrouwen, de afgescheidenheid aan dit tijdperk eigen, brengen een spanning teweeg, die ten slotte dien labielen evenwichtstoestand verbreekt.

Zoo zien wij het in Rome gebeuren.

De machtsstrijd tusschen Rome en Carthago veroorzaakt de drie Punitsche oorlogen, waarin de beide landen om de wereldmacht streden en Rome ten slotte overwinnaar bleef, Carthago te gronde ging.

De machtsstrijd der klassen doet de groote slavenopstanden uitbreken, waarvan vooral die onder Spartacus van belang was.

Het ontbindingsproces aldus begonnen doet ten slotte de grootheid van Rome ondergaan, doet het 2^e ondertijdperk plaats maken voor een volgend stadium.

In de 1^e eeuw van onze jaartelling was in Rome zij aan zij met het groote materialisme en egoïsme, een sterke geestelijke opleving waarneembaar, zich uitend op de meest verschillende wijzen. Het was de veranderende mentaliteit, die het einde van het tweede ondertijdperk kwam brengen, het begin van een derde ondertijdperk inluidde: een nieuwe geestestoestand, eerst nog flauw merkbaar, allengs sterker wordend en ten slotte tot volle bewustheid gebracht in de menschen door het leven en de leering van Christus. Steeds wanneer een verandering van geestestoestand in een groep menschen plaats vindt, is er een vertegenwoordigend figuur, die door zijn woord of daad in hen levend maakt, wat vaag op kwam, die tot geboorte brengt, wat in hen naar uiting zocht. Zoo was de Christus de vertegenwoordigende mensch

voor de toen levende menschheid, bracht hij het nieuwe leven tot uiting dat zich overal deed gevoelen, deed hij het nieuwe ideaal geboren worden, dat de belevendige kracht voor het nu aanbrekend ondertijdperk moest zijn.

Zoo begint dan na een tweede ondertijdperk, dat evenals het eerste een b. 700 jaar duurde, het derde. Daar ze alle evenwel onderdeelen zijn van een tweede tijdperk en de grondtoon hiervan overheerscht, kan het derde ondertijdperk dat nu van ± 70 v Chr. — 600 na Chr. duurt nog niet in zuiverheid de kenmerken vertoonen van het 3^e stadium. Wel zien wij in de Christengemeenten der eerste eeuwen na Chr. de poging om een derde-stadium-samenleving op te bouwen. Alle kenmerken ervan vertoonen zich, de erkenning van het innerlijk koninkrijk als werkelijker dan het uiterlijke van deze wereld, het eenheidsbesef hieruit volgend, de drang tot broederlijke samenleving en erkenning van het gezag van den geestelijk meerdere, een bewust communisme, een kunst, die een is met Godsdienst en dagelijksch leven, kortom, alle uitingen van den geest, die het derde stadium beheerschen zijn er te vinden. Maar zooals gezegd, in de groote samenleving kan het zich niet verwerkelijken, de algemeene geest is nog die van het 2^e tijdperk. Na deze groep van drie tijdperken volgt er weer een, dat dus begint omstreeks 600 na Chr. met een eerste ondertijdperk dat tot ± 1260 duurt en dus de middeleeuwen beslaat, vroege en late.

Ook hier weer zien wij alle 1^e tijdperk-kenmerken, een theokratie, koningen bij Gods genade, een niet vragende zekerheid omtrent het innerlijk leven en het hiernamaals, een tevreden zijn met geloof op gezag, een niet gevoelen van den drang om zelf te denken, zelf te weten.

Wij zien ook weer een 1^e stadium-communisme in de middeleeuwen, markgemeenschappen e. d., dat met de Godsorde, die weer heerscht, als flauwe naklank is van wat de theokratie en het communisme in het volle 1^e tijdperk waren.

In beeldende kunst zien wij de vanzelfsprekende eenheid met dien godsdienst, en met het gewone leven, in dichtkunst, epos en lyriek, geen drama. Het stadium, dat Griekenland doorliep voor zijn tweede tijdperk dat ± 600 v Chr. begon, herhaalt zich nu op een verdere trap in de middeleeuwen. In de kunst is dit o. a. duidelijk te zien, een archaisch Grieksch en een vroeg Gothisch beeld hebben een sterke overeenstemming, de liefde voor het heldenepos hebben beide tijdperken gemeen, terwijl ook op ander gebied de gelijkenis doorloopt. En vooral, beide

eindigen met de ontwaking van het bewustzijn tot de buitenwereld, de Renaissance, die in de 14^e eeuw begint, is de herhaling op hooger trap van de Grieksche Renaissance. Ook hier het hevig ontwakend interesse in al wat de buitenwereld te bieden heeft, ook hier de juichende vreugde bij de ontdekking van al dat schoons en wetenswaardigs, ook hier het eindigen in verstoffelijking. De Renaissance-mensch gevoelt zelf de overeenkomst en grijpt terug op die Grieksch-Romeinsche periode, de humanisten maken de litteratuur daarvan weer toegankelijk, de beeldende kunstenaars inspireeren zich op de schoonste Grieksche en Romeinsche kunst, de wijsgeeren laven zich aan Pythagoras, Plato en de neo-platonici; in ieder opzicht kan men zeggen dat de Grieksch-Romeinsche beschaving reïncarneert, weer vleesch wordt.

De Renaissance kunst, in tegenstelling met de middeleeuwsche Gothiek, geeft een mensch in zijn volle uiterlijke leven, bewegend en handelend. Het drama komt weer op, evenals in Griekenland, de drang om alles waar te nemen en te begrijpen doet zich gevoelen. Vandaar ook op komst der wetenschap: uitvindingen, ontdekkingen. En nog uiterlijker de drang om de wijde wereld te ontdekken, te reizen, nieuwe landen te veroveren.

Het is een tijd van uitgaan tot de buitenwereld, en ten slotte ook weer een tijd van ondergaan erin.

Ook hier volgt weer Rome op Griekenland, de diepste verstoffelijking op de eerste blijde ontwaking.

Het innerlijk leven verliest zijn werkelijkheid voor den mensch, de wereld van stof wordt werkelijkheid bij uitstek, daar gaat hij zijn levensdoel zien, het leven wordt een jacht naar persoonlijk voordeel. Zoo ook gaat de mensch zich voelen tegenover zijn medemenschen, de machtsstrijd ontwaakt op ieder gebied, tusschen volkeren, klassen en individuen. De wetenschap verscherpt dit alles nog, omdat zij alles in stoffelijke verschijnselen tracht te ontleden en het verstand tot alleen-heerscher maakt. Zoo ontstaat in de 19^e eeuw een crisistoestand gelijk aan die in Rome v. Chr. Terecht wijst Dr. Leopold in zijn onlangs verschenen werken op deze overeenkomst. Inderdaad herhaalt zich de overgang van het 2^e tot het 3^e tijdperk op hooger trap. Deze herhaling is wonderlijk genoeg tot in details na te gaan.

De machtsstrijd der volkeren, die in Rome tot uitbarsting kwam in de Punische oorlogen, heeft ook ditmaal zijn onafwendbaar gevolg meegebracht: den wereldoorlog.

En zooals destijds Rome en Carthago tegenover elkander stonden, waren het nu Entente en Centrale Rijken, maar wat zich destijds in drie lange oorlogen afspeelde is nu in den korten tijd van 5 jaargeschied. Vooral de 2^e Punische oorlog toont sterke gelijkenis met dezen. Aan de zijde van de Carthagers waren 2 groote veldheeren Hannibal- Hasdrubal, waartegen over de Romeinen vooral in den beginne slecht aangevoerde troepen brachten. Ook in deze oorlogen zien wij Hindenburg en Ludendorf aan de zijde der Centralen, oneenigheid in de aanvoering aan de zijden der Entente. En is niet Hindenburg de eerste, die na 20 eeuwen Hannibals slagorde weer heeft toegepast en met hetzelfde resultaat. In beide oorlogen zien wij de Carthagers (Centralen) in den beginne gemakkelijk winnen. De Romeinen (Entente) trokken steeds meer terug, leden enkele nederlagen, maar dank zij de voorzichtigheid van hun dictator Fabius Maximus cunctator, den „draler”, (wie denkt hier niet aan Joffre) die steeds week zonder zich bloot te geven, werden zij voor een algeheele nederlaag behoed. Hun vloot heeft onderwijl Carthago afgesloten, aan de zeezijde, zoodat daar de toestand minder gunstig is. Wanneer dan ook de Carthagers herhaaldelijk den Romeinen vrede aanbieden, weigeren dezen en stellen hun tegeneischen die sterk gelijken op de eischen, die de Entente tijdens den oorlog stelde. Schijnbaar zonder veel kans op winnen, houden de Romeinen vol en slagen er ten slotte in om aan het andere front in Spanje (oostelijk front) een overwinning op Hasdrubal (Ludendorf) te behalen. Tevens wordt de toestand in Carthago (Duitschland) steeds ernstiger, zoodat Hannibal moet wijken om een algeheele catastrophe te voorkomen. Zoo verliest Carthago den tweeden Punischen oorlog, evenals den derden. De zucht om zijn aartsvijand voorgoed onschadelijk te maken, doet Rome Carthago geheel met den grond gelijk maken. Het was Cato de Oude, (wie denkt niet aan Clémenceau?) die zijn eisch in de senaat deed weerklinken: “Carthago delenda est!” Carthago moet vernietigd worden! Zoo vertoont de strijd om de wereldmacht in Rome verrassende overeenkomsten met den grooten oorlog van 1914 — 1919.

En evenals toen na den oorlog Caesar volgde en een wereldrijk stichtte, waarin volk naast volk stond in één groot geheel, zoo heeft in deze dagen President Wilson de grondslagen gelegd, waarop het nieuwe wereldrijk, de volkerenbond verrijzen zal, al zijn er nu nog moeilijkheden die den nieuwen opbouw verhinderen, De volkerenbond is de internationale organisatie van het derde ondertijdperk dat nu volgt.

Na den strijd om de wereldmacht volgde in Rome de strijd der klassen.

Ook in deze tijden hetzelfde verschijnsel als noodzakelijk gevolg van de onderdrukking van een klasse door een andere en van de gevoelens van wantrouwen en haat van klasse tot klasse uitgegaan gedurende tientallen van jaren. En merkwaardig genoeg was de naam die de revolutionairen in Duitschland aannamen die van „Spartaciden”, zoodat ook daarmede het vorig tijdperk van denzelfden aard herdacht werd.

Zooals in Rome de uiterlijke ineenstorting der sociale orde het gevolg was van een veranderden geestestoestand, van een ontgroeid zijn aan het tweede tijdperk en een ingaan tot het derde en daardoor zij aan zij met den strijd om de wereldmacht en de sociale worsteling een sterke opbloei van den nieuwen geest te bespeuren was, zoo is ook in dezen tijd naast alle uiterlijke ellende en ineenstorting een geestelijke wedergeboorte op handen, de geboorte van een nieuwen geest, waarvan de eerste teekenen reeds te bespeuren zijn.

Volgens den sociologischen regel waarover wij spraken: dat iedere bewustzijnsverandering in een groep van menschen, eerst dan tot volkomenheid, tot bewuste geboorte komt, wanneer de vertegenwoordiger van de groep het in zijn leven, in woord of daad tot uiting heeft gebracht, kunnen wij ook voor dezen tijd met wetenschappelijke zekerheid de komst van een groot Geestelijk Leeraar voorspellen, een wederkomst van den Christus of hoe men Hem noemen wil, in ieder geval een optreden van Hem, die Vertegenwoordigend Mensch is voor de geheele menschheid, want de verandering voltrekt zich in deze dagen in de geheele beschaafde wereld.

Door de komst van dezen Wereldleeraar zal de nieuwe geest tot bewustheid komen, een bewustwording die de voorwaarde is tot het uiterlijk tot stand komen, van het derde tijdperk. Door velen, vooral door revolutionairen wordt dit niet ingezien: dat de nieuwe orde niet kan tot stand komen, voor het menschelijk bewustzijn gevorderd is tot het stadium, waarvan die nieuwe orde de stoffelijke uitdrukking moet zijn. Het derde ondertijdperk, op de grens waarvan wij nu staan, komt niet, omdat het zoo goed is of zoo wenschelijk, maar omdat de ontwikkelingsgang der menschheid gevorderd is tot een toestand, welke noodzakelijk dat derde tijdperk in de samenleving tot werkelijkheid zal maken. Het komt dus niet eerder en niet later dan dat; zij die het ontijdig willen doen geboren worden en zij die de geboorte willen beletten,

toon en geen inzicht te hebben in den ontwikkelingsgang der samenleving, die met feillooze zekerheid gaat.

Doordat wij nu dien ontwikkelingsgang als geheel hebben leeren kennen, en de voltrekking ervan in de geschiedenis der samenleving hebben nagegaan, weten wij in welk stadium van het proces de samenleving op het oogenblik is en kunnen wij met algeheele zekerheid de grondlijnen aangeven voor de samenleving der naaste toekomst, kunnen wij de samenleving met wetenschappelijke zekerheid doen ingaan tot haar volgend tijdperk.

Dit is het onschatbaar voorrecht dat de wetenschap der samenleving verleent, de mogelijkheid om bewuste leiding aan de samenleving te geven. Hoe zal nu de samenleving in de naaste toekomst zich volgens het behandelde kenmerken?

Wat nu aanbreekt is het derde ondertijdperk van een derde tijdperk van een tweede hoofdtijdperk.

Het tweede hoofdtijdperk duurt van 3400 v. Chr.—2600 n. Chr.

Daarvan is een eerste tijdperk Egypte van 3400 v. Chr.—1400 v. Chr.

Daarop volgt een tweede tijdperk Griekenland Rome 1400 v. Chr.—600 n. Chr.

Nu loopt een derde tijdperk van 600 n. Chr.—2600 n. Chr., waarvan het eerste en tweede ondertijdperk doorlopen zijn en het derde aanbreekt. Dit aanbrekend derde ondertijdperk zal zuiverder dan het vorige (70 v. Chr.—600 n. Chr.) de kenmerken van het derde stadium vertoonen, omdat het in een grooter 3^e tijdperk is (600 n. Chr.—2000 n. Chr.) en het vorige in een grooter 2^e tijdperk viel (1300 v. Chr.—600 n. Chr.). Toch zal het nog geen zuiver 3^e stadium zijn, omdat het geheele hoofdtijdperk, waarvan het deel uitmaakt (3400 v. Chr.—2600 n. Chr.) als geheel weer een 2^e tijdperk van een grooteren cyclus is. De ondertoon is dus 2^e stadium, met de, boventoon 3^e stadium, waarin nog een boventoon 3^e stadium.

Wat den algemeenen geestestoestand aangaat, zal dus een sterke vergeestelijking en verinnerlijking intreden, al zal de uiterlijkheid en afgescheidenheid van het tweede hoofdtijdperk nog overheerschen.

De mensch zal in vrij sterke mate gevoelen dat zijn innerlijk werkelijker is dan de uiterlijke wereld, dat daar waarheid te kennen is en nergens anders. Dit innerlijk besef zal meebrengen erkenning van de eenheid van alle leven, besef van het gezag van het Eene Goddelijke, zich uitsprekend in eigen innerlijk, erkend waar het zich ook daarbuiten toont.

De wijze van tot kennis te komen zal de intuïtie zijn, de bewuste door verstand geschraagde innerlijke aanschouwing. Wij zien de teekenen van dezen komenden weg om tot kennis te komen reeds in de steeds grootere plaats, die het intuïtieve denken begint in te nemen. Bergson heeft philosophisch het recht der intuïtie betoogd, in ons eigen land vervult de school voor wijsbegeerte in Amersfoort de taak om de noodzaak van het intuïtief denken voor dezen tijd te doen inzien. En talloze mannen van wetenschap zijn er in dezen tijd, die de intuïtie de haar toekomende plaats geven boven het onderscheidend verstand.

Maar het meest van allen en als bezielende kracht van allen, heeft de Theosofie in dezen tijd dezen waren weg tot kennis door het innerlijk des menschen in eere hersteld. Al wat in deze richting werkt, ontleent in meerdere of mindere mate zijn kracht aan de Theosofie. Zij ook heeft het eerst de nieuwe opvoeding als gevolg daarvan zuiver aangegeven, een opvoeding den mensch brengend tot inzicht in zijn ware wezen en van daaruit in de veelheid daarbuiten, een opvoeding, naar buiten brengend de vermogens lichamelijk, zedelijk, verstandelijk en bovenal geestelijk, die in het individu aanwezig waren.

Deze nieuwe opvoeding, die reeds gegeven wordt in de scholen van de Theosophical Educational Trust, zal tot doel hebben, niet om den mensch klaar te maken voor maatschappelijke competitie, die behoort tot het 2^e tijdperk, maar om hem te brengen tot besef van en bekwaamheid voor de taak die hij als deel van het geheel te vervullen zal hebben, bovenal om hem te brengen tot dieper zelfbesef. Een van de krachten bouwend aan de nieuwe opvoeding is in deze dagen ook de Montessori-methode.

Zoo is wat aangaat de nieuwe opvoeding nu reeds de werking te zien van de krachten, die ertoe leiden zullen.

Eenzoo in zake den nieuwen godsdienst. Deze zal volgens het gezegde van het derde stadium als geheel gebaseerd zijn op innerlijke bewuste ervaring van het aldoordringend Goddelijk leven.

De mensch zal in zichzelf weer in meerdere mate gaan voelen de aanraking met het eene Goddelijk leven, waar alles uiting van is, en in deze levende ervaring zal hij zich één weten met zijn medemenschen. Zoodat de godsdienst der naaste toekomst zich meer zal kenmerken door wat de menschen aan innerlijk religieus leven gemeen hebben dan door wat hen met dogmatische leerstellingen zou kunnen scheiden. In dezen tijd zien wij reeds het streven om op deze wijze het

innerlijk overeenkomstige in godsdiensten en secten meer te doen spreken dan de uiterlijke verschillen. Het groote werk der Theosofie is geweest die eenheid der godsdiensten aan te toonen en in onze dagen toont een streven als dat van de Vrij-religieuze Federatie, dat de eenheid van religieus leven in alle menschen meer en meer erkend begint te worden.

Zoo zal de nieuwe orde een godsdienst kennen, waar alle bestaande hun plaats in vinden, waarin alle opgaan.

De nieuwe godsdienst zal menscheidsgodsdienst zijn en zich hierdoor kenmerken, dat de mensch innerlijk bewust zal weten datgene wat hij gelooven zal.

Geloof en weten zullen één zijn, de scheiding van godsdienst, wetenschap en wijsbegeerte in drie vakjes hoort in het 2e tijdperk thuis, niet langer in het derde. De godsdienst zal het dagelijksch leven in zijn onderdeelen doordringen, zeer sterk en levensleer zijn.

Dit levend verband met het dagelijksch bestaan zal ook de kunst hebben, zij zal niet langer naast het leven staan, maar het doordringen. Bovenal zal zij meer het geestelijk inwezen der dingen vertolken dan den toevalligen verschijningsvorm. In de aberraties van dezen tijd als Futurisme en Kubisme moeten wij de eerste pogingen tot deze geestelijke kunst zien. De kunst zal, zooals Ruskin dat reeds betoogde, een geestelijk opvoedende kracht voor de menschheid zijn, een medebouwende invloed. „L'art pour l'art” hoort in het 2^e tijdperk thuis.

Reeds nu is te zien hoe aan de eene zijde de kunst „vergeestelijkt”, aan de andere zijde het dagelijksch leven in alle onderdeelen tracht te doordringen.

Ook de wetenschap zal niet langer alleen om haar zelfs wille bestaan, maar als opvoedende, helpende kracht in de menschelijke ontwikkeling; zij zal niet beperkt zijn tot de stof, maar den geest, het leven op de daarvoor passende (Oostersche) wijze leeren kennen.

In werk van mannen als Oliver Lodge, Crookes, Russel Wallace, Lombroso, e. a. zien wij het streven het veld der wetenschap te verruimen en den band met godsdienst en wijsbegeerte weer te belevendigen. Wat aangaat de gemeenschapsordering, deze als geheel zal gebaseerd zijn op samenwerking, niet langer op mededinging, en op de erkenning van het gezag van den geestelijk meerdere, den werkelijken „aristos”. Zoo zal de nieuwe regeeringsvorm komen, niet langer een parlement, maar de ordening met kleine, in wooncomplexen samenlevende groepen

als eenheid, de van onderaf bewust gedragen hiërarchische opbouw. De nieuwe economische ordening zal de coöperatie zijn niet de socialisering van bedrijf en handel.

Het geheele land zal economisch gesproken één groote coöperatie worden, die zichzelf besturen zal, een in zichzelf besloten geheel zal wezen. Van Staatsexploitatie kan geen sprake meer zijn, omdat de „Staat” hoort tot het 2e tijdperk, het is de fictieve persoonlijkheid boven de menschen gesteld. De gemeenschap zal werkelijkheid zijn nu, niet de „Staat”, de gemeenschap, het geheel der levende menschen in hen wortelend, het geheel van hun leven.

De tweehed is weg, dus er is nu niet meer Staat tegenover onderdanen; het gezag wortelt in ieder's rechtsbewustzijn en wordt vertolkt door de „besten”. De economische ordening zal sterk communistische trekken vertoonen. Het persoonlijk bezit heerscht in het 2^e tijdperk, in het derde het gemeenbezit, het gebruik van alles ten bate van het geheel.

De wijze waarop dit alles tot stand zal komen, is niet wetgeving; deze bouwt geen nieuwe orde, maar kan hoogstens een levend iets op papier brengen. Evenmin revolutie, deze doet om-wentelen, en omwentelen brengt geen essentiële verandering.

De nieuwe orde zal voortkomen uit het nieuwe leven, groeien uit de nieuwe menschen. Deze zullen in hun leven en werken de nieuwe orde opbouwen, en wanneer deze opbouw eenigermate gevorderd is, zal hij in een nieuwe wetgeving zijn beslag krijgen. Er zal trouwens in dit tijdperk weinig wetgeving zijn, de bron van recht zal 's menschen levend rechtsbewustzijn wezen, niet de doode rechtsregel. Deze hoort in het 2^e tijdperk thuis, dat verafgoodt vormen; thans geldt het leven, de mensch, als werkelijker dan de wetsregel, de vorm.

Ook op moreel gebied zal minder uiterlijke regel zijn, meer innerlijke wet. Zoo zal de verhouding der geslachten minder gereguleerd zijn dan nu, het wettelijk huwelijk langzamerhand gezien worden als een verouderde vorm uit het 2^e tijdperk, de fatsoensmoraal zal plaats maken voor de innerlijke, hoogste wet.

Zoo zal het heele tijdperk minder verward zijn in doode vormen, meer direct in de levende menschen geworteld en bestaand.

Het heele doel der samenleving zal minder zijn het bereiken van stoffelijk resultaat, zooals nu, dan wel het verrijken van het geestelijk leven des menschen; nuttig zal zijn wat daaraan bijdraagt, verdienstelijk wie dat verrijkt.

En daarna?

Omstreeks 2600 n. Chr. zal een derde hoofdtijdperk aanvangen van 6000 jaar, dat ook weer in drie maal drie tijdperken te verdeelen zal zijn. Het zal beginnen met een eerste tijdperk, en daarvan een eerste onder-tijdperk, een theocratie dus op hooger trap dan Egypte, bewuster gedragen door de menschen. Goddelijke heerschers zullen de beschaving dan vormen en leiden, de Manu zelf waarschijnlijk.

Zoo gaat de machtige gang der beschaving voort, cyclus na cyclus, steeds grootscher en volmaakter.

Onmetelijk is de weg, dien de pelgrim "menschheid" aflegt, van overweldigende schoonheid het Plan voor dengeen, die het zien kan in de schijnbaar richtingloze samenleving.

Dit inzicht kan de Theosofie geven, en op het oogenblik alleen de Theosofie.

Geen kerk, geen wetenschap, geen wijsbegeerte, kan betreffende de samenleving zeggen wat wij zagen dat de Theosofie zeggen kan.

Zij geeft het antwoord op de vraag, die ieder in dezen tijd moet stellen aan zijn levensbeschouwing, "kunt gij mij zeggen wat de zin is van wat in de wereld gebeurt, kunt gij leiding geven aan dit gebeuren?"

Zij kan dit, zij kan den weg wijzen, die leidt uit den chaos van het heden tot de schoone orde der naaste toekomst; zij doet ons zien hoe een nieuw leven in deze tijden tot bewustheid tracht te komen en tot geboorte in een nieuwen vorm. Zij doet ons, terwijl het nog nacht is, gelooven in de komst van den nieuwen dag met een geloof dat weten is, met een zekerheid, die niet geschokt kan worden, daar zij haar grond vindt in het Eeuwige.

J. J. v. d. LEEUW.

THEOSOFISCHE
BIBLIOTHEEK
Tolstraat 154 Amsterdam

14 NOV. 2012